

УДК: 94 (477.65)«1989/2016»

Олександр Чорний,

доцент кафедри історії України
Кіровоградського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка,
кандидат історичних наук
e-mail: a-chorniy@ukr.net

* Редакція може не поділяти
думку автора

ДЕКОМУНІЗАЦІЯ, ЄЛИСАВЕТГРАД ТА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ*

Дослідження є спробою показати складний та суперечливий процес декомунізації міста Кіровограда – одного з двох обласних центрів в Україні, що в обов'язковому порядку мав змінити назву відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Оскільки проблема перейменування міста Кіровограда на момент ухвалення згаданого закону була не новою для мешканців обласного центру, автор на основі газетних публікацій та власних спогадів відтворює історію дискусії щодо перейменування міста, що тривала у 1989 – 2016 роках.

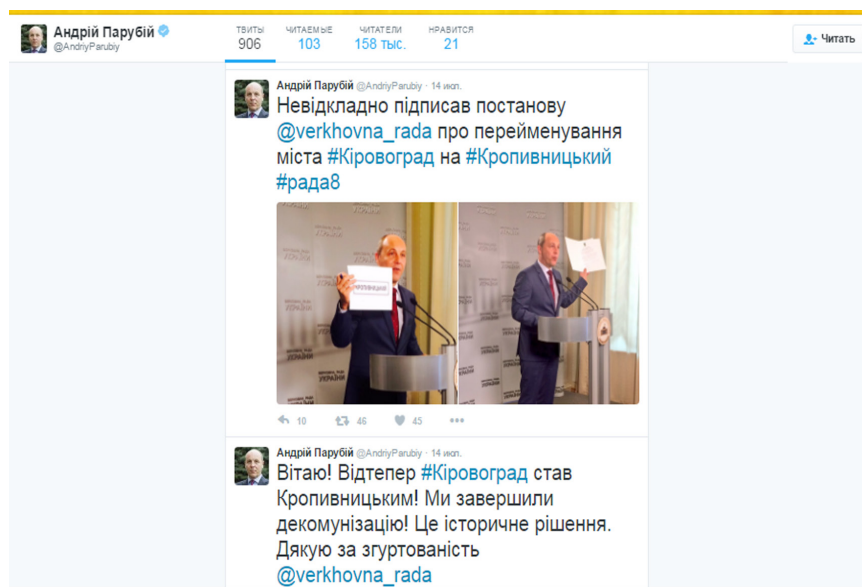
Ключові слова: Кіровоград, перейменування, Єлисаветград, дискусія, громадські слухання, історична назва, загроза національній безпеці.

14 липня 2016 року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про приведення назви міста Кіровоград Кіровоградської області у відповідність з вимогами Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (№ 1468-VIII), яку одразу підписав Голова Верховної Ради України Андрій Парубій. Цим документом парламент постановив «перейменувати місто Кіровоград Кіровоградської області на місто Кропивницький».

Як тільки новина потрапила в інформаційне поле, активні кіровоградські декомунізатори почали вітати один одного з вікопомною подією. А сам Андрій Парубій того ж дня у соціальній мережі Twitter написав: «Вітаю! Відтепер Кіровоград став Кропивницьким. Ми завершили декомунізацію! Це історичне рішення. Дякую за згуртованість!».

Як бачимо, місто Кіровоград було декомунізоване останнім з тих населених пунктів, що мали змінити свої назви відповідно до вже згаданого вище Закону України. Знаковим є той факт, що перейменування Кіровограда відбулося зовсім не в тих хронологічних межах, що були визначені законодавцем. Чому так сталося, спробуємо розібратися у пропонованій публікації, написаній

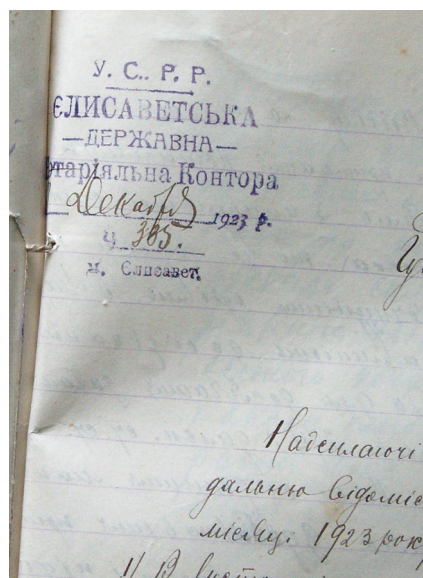
© Олександр Чорний, № 1 (2), 2017

на основі матеріалів преси, що виходила в Кіровограді у 1992–2016 роках, а також спогадів автора як активного учасника дискусії щодо перейменування міста у 2015–2016 роках.

Перш ніж перейти до детального розгляду проблеми, надамо коротку історичну довідку щодо назви Кіровоград. Цю назву місто отримало у 1939 році, одночасно з утворенням Кіровоградської області. До того Кіровоград у 1934 – 1939 рр. іменувався Кірово, у 1924 – 1934 рр. – Зінов'євськ, а до 1924 року місто впродовж півтора століття носило назву Єлисаветград. При цьому варто зауважити, що Центральна Рада у березні 1918 року планувала перейменувати місто на Єлисавет, оскільки і тоді, і раніше громада міста широко вживала цю назву. Офіційно перейменування не відбулося, але в багатьох документах 1918 – 1924 рр. місто фіксується як Єлисавет.

Перше офіційне перейменування міста відбулося в 1924 році на честь Г. Зінов'єва (Радомисльського) – діяча ВКП(б), який народився у Єлисаветграді. Заміна нової назви на Кірово відбулася після вбивства С. Кірова (Кострікова) та арешту Г. Зінов'єва. Обидва рази перейменування відбувалися за «ініціативи» містян.

Печатка з використанням назви Єлисавет (фонди Державного архіву Кіровоградської області)

¹ Чорний О.В. (2016) Походження назви Єлисаветград / Південь України у вітчизняній та європейській історії: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (15–16 вересня 2016 р., м. Одеса). Одеса, 112 – 119.

² Кизименко П. (1992, 15 січня) Ми теж козацького роду. Кіровоградська правда, 4; Шевченко С. (1992, 13 червня) Чи можна перейменувати місто і не втратити друзів. Кіровоградська правда, 2; Рибальченко О. (1992, 13 червня) Кому не до вподоби Кіровоград? Кіровоградська правда, 2; Погрібний В. (1992, 23 червня) Відкрийте свої секрети любові до Лизавети, братове! Кіровоградська правда, 3; Смоленчук М. (1992, 27 червня) Оберімо Золоте Поле. Кіровоградська правда, 2; Шевченко С. (1992, 27 червня) А в Лизаветі все пани, сенатори та генерали собиралися. Кіровоградська правда, 2; Заболотний, С. (1992, 2 липня). Експромт з поверненням Єлисавети не відбувся. Кіровоградська правда, 3.; Заболотний, С. (1992, 16 червня). П'ять назв для одного міста. Кіровоградська правда, 3;

³ Заболотний, С. (1992, 16 червня). П'ять назв для одного міста. Кіровоградська правда, 3.

⁴ Без автора, (2011, 1 липня). 20 років дискусій. А віз і нині... Кіровоградська правда, 2.

⁵ Заболотний, С. (1992, 2 липня). Експромт з поверненням Єлисавети не відбувся. Кіровоградська правда, 3.; Заболотний, С. (1992, 16 червня). П'ять назв для одного міста. Кіровоградська правда, 3.

У 1924 році жителі Єлисаветграда «вимагали» найменувати місто «революційною» назвою, у 1934 році – «побажали» увічнити С. Кірова. У 1939 році владним рішенням Кірово було перейменовано на Кіровоград, оскільки в СРСР з 1934 року існували два майже однойменні міста – Кірово (колишній Єлисаветград) та Кіров (колишня В'ятка). Останнє з 1936 року було центром Кіровської області. Аби в СРСР не було двох областей з однаковими назвами, місто й було названо Кіровоградом. З цією назвою місто успадкувала незалежна держава Україна у 1991 році. Перша ж назва міста – Єлисаветград, утворилася у другій половині 50-х – першій половині 80-х років XVIII століття під впливом європейської картографічної традиції. Основою ж для утворення міського поселення в означений час стала фортеця Святої Єлисавети та форштадт при ній, утворений Биківською, Міщанською, Артилерійською та Солдатською слободами, що з'явилися одночасно з фортецею в середині – другій половині 50-х років XVIII століття¹.

Не будемо зайвий раз наголошувати на тому, що з процесом декомунізації в Україні ми запізналися більше, ніж на 20 років. Зазначимо лише, що ідея позбавити місто Кіровоград радянської (доцільніше вживати «совєтської») назви вперше прозвучала ще наприкінці 80-х років минулого століття, а точніше – у 1989 році, після того як місто Жданов було перейменовано на Маріуполь. Зрозуміло, що на тлі згаданої події громадськість Кіровограда також виступила з пропозицією повернути обласному центру історичну назву – Єлисаветград і таким чином відновити історичну справедливість. Особливого звучання проблема повернення Кіровограду першоназви набула в 1990 році, після перейменування Ворошиловограда на Луганськ. Згадані два прецеденти, повернення великим містам історичних назв, активізували й громадськість Кіровограда. У місцевій пресі активно обговорювалося питання перейменування міста². Тоді ж до ідеї повернути місту історичну назву Єлисаветград місцева інтелігенція долучила пропозицію найменувати його новою українською назвою та запропонувала чотири варіанти імені для міста – Інгульськ, Золоте Поле, Тобілевичі та Златопіль³, чим і розколола рух за позбавлення міста комуністичного імені. В подальшому дискусія щодо перейменування Кіровограда точилася в площині словесних змагань двох таборів – прихильників повернення місту його першоназви та тих, хто бажав найменувати обласний центр топонімом-новотвором⁴. При цьому доволі часто обидві сторони вдавалися до взаємних образ, звинувачень у непатріотизмі, політичній короткозорості, перебуванні в полоні російської культури, в нехтуванні національними інтересами, «шароварництві» і т. д.

У червні 1992 року питання перейменування Кіровограда було вперше включене до порядку денного Кіровоградської міської ради народних депутатів. Питання перейменувати місто не набрало необхідної кількості голосів⁵. Тоді й пізніше провальне голосування пояснювали тим, що в місті був надто сильним посткомуністичний синдром. У цілому з цим важко не погодитися. Оскільки питання перейменування у 1992 році оберталось довкола ідеї повернення місту історичної назви, то значна частина народних обранців не підтримала її з огляду на те, що для них назва Єлисаветград була

⁶ Ворошиловоград – назва Луганська у 1935 – 1942, 1943 – 1958 та 1970 – 1990 роках.

⁷ Рибальченко, О. (1992, 13 червня). Кому не до вподоби Кіровоград? Кіровоградська правда, 2.

⁸ У 1992 – 1993 роках у Кіровограді газета “Народне слово” раз на два тижні окремо публікувала історико-краєзнавчий додаток “Єлисавет”. Всього впродовж 20 травня 1992 – 28 вересня 1993 рр. було підготовлено та опубліковано 28 випусків “Єлисавету”, на сторінках якого надруковано (передруковано) кілька сотень історико-краєзнавчих розвідок, уривків з першоджерел (мандрівних записок, документів, спогадів), старих фото і т.д.

⁹ Петер Т. (2000, 2 лютого) Про назву міста, хліб і воду. Можливо Кіров достоює останні дні в місті свого імені? Кіровоградська правда, 1.

занадто віддаленою у часі, чого не можна простежити у випадках з перейменуванням Жданова та Ворошиловограда. Справа в тім, що Єлисаветград було перейменовано на Зінов'євськ у 1924 році, а Маріуполь на Жданов і Луганськ на Ворошиловоград у 1948 і 1970⁶ роках відповідно. Виходячи з цього, у 1992 році на засіданні Кіровоградської міської ради не було депутатів, які б сприймали місто як Єлисаветград, чого не можемо сказати про Жданов-Маріуполь та Ворошиловоград-Луганськ. До того ж історія міста, як тоді писалося «дожовтневого періоду», була маловідомою для кіровоградців, а С. М. Кіров ще вважався сталінською невинною жертвою, яка поклала голову внаслідок внутрішньопартійних інтриг. Але як би там не було, в далекому 1992 році місто не позбавилося комуністичної назви, а в свідомість містянам у різний спосіб вклали тезу про те, що перейменування міста не на часі⁷, оскільки в молодій незалежній державі і без перейменувань є багато проблем, що потребують першочергового вирішення. В подальшому ця теза в дискусії щодо повернення місту історичної назви стала ключовою, а згодом до неї додалися ще й розмірковування на кшталт: «А що зміниться від зміни назви міста?», «А чи заживемо ми від того краще?», «Кому це потрібно?», «А мені й така назва подобається» або «Я в Кіровограді народився, в Кіровограді й помру». Причому подібні міркування висловлювалися і в 1990-х, і на початку 2000-х років.

Така ситуація з назвою міста вимагала важкої й довгої праці над підготовкою історії Єлисаветграда-Кіровограда та популяризацією її. Не можна нині стверджувати, що в цьому напрямку в місті нічого не робилося, але того, що було реалізовано в 1990-х – 2000-х роках, виявилось недостатньо. Невеликі історичні розвідки й довідки з історії міста дорадянського часу, що публікувалися в місцевій пресі⁸, критика опонентами назви Єлисаветград й часті презентації різноманітних «нових українських назв» для міста, були в цілому цікавими лише для тих, хто стежив за дискусією, але всі вони не були конкурентними з байдужістю містян щодо перейменування Кіровограда, яка сформувалася на фоні безробіття, низьких заробітних плат та пошуків підробітків.

16 квітня 2000 року під час Всеукраїнського референдуму щодо реформування системи державного управління в Кіровограді відбувся місцевий референдум щодо перейменування міста. Рішення про його проведення прийняла Кіровоградська міська рада 28 лютого 2000 року⁹, а ініціаторами були прихильники повернення місту історичної назви. Для опитування містян спеціальною комісією Кіровоградської міської ради було сформульовано три питання:

1. Чи підтримуєте Ви пропозиції про повернення Кіровограду назви Єлисаветград?
2. Чи підтримуєте Ви пропозиції про присвоєння місту нової назви?
3. Чи вважаєте Ви доцільним залишити нинішню назву міста – Кіровоград?

Місцевий референдум було визнано дійсним. Активність кіровоградців склала 58,24 %. Результати місцевого референдуму відобразилися в наступних цифрах: 32,76 % кіровоградців під-

тримали ідею повернення місту історичної назви Єлисаветград; 34,29 % містян висловилося за найменування міста новою назвою; 71 % мешканців Кіровограда висловилися за збереження діючої назви. Арифметично не логічні результати (отримані голоси у відсотках в сумі не дають 100 %) стали наслідком використання при опитуванні не одного, а трьох різних бюлетенів. Як наслідок, багато жителів міста одночасно проголосували і за Кіровоград, і за Єлисаветград, і за нову назву¹⁰. Проведенню референдуму передувала дискусія з використанням тези про те, що в умовах економічної кризи перейменування не на часі.

¹⁰ Демчук Л. (2000, 20 квітня) Кіровограду – бути. Кіровоградська правда, 1.

Дискусія з тією ж тональністю, аргументами та акцентами відновилася в місті у 2004 році, у рамках відзначення 250-ї річниці заснування Єлисаветграда-Кіровограда. Очевидно, що відсутність нового в аргументах та одні й ті ж спікери з обох таборів, які агітували за Єлисаветград та більше десятка «нових українських назв» зробили питання для містян не цікавим. Єдине, що тоді було зроблено, так це те, що на стилізованих стелах, розташованих на в'їздах до міста з різних напрямків, поряд з його офіційно діючою назвою було вперше розміщено напис, що інформував подорожніх про те, що Кіровоград був заснований у 1754 році під назвою Єлисаветград.

Фото з сайту
<http://www.panoramio.com>

19 березня 2010 року Кіровоградська міська рада ухвалила рішення провести громадські слухання про перейменування Кіровограда на Єлисаветград, після чого мав відбутися міський референдум. Слухання відбулися 27 квітня 2010 року в актовій залі Кіровоградського кібернетико-технічного коледжу, озвучувалися різні пропозиції щодо майбутньої назви міста. Традиційно частина спікерів агітувала за повернення історичної назви Єлисаветград, частина виступила з пропозицією назвати Кіровоград новою українською назвою. Серед новотворів були запропоновані Златопіль, Новокозачин і Тобілевичі. Слухання результативно не увінчалися, оскільки обговорення було зірване надто активними «слухачами» з червоними прапорами в руках. З ними ж єдиним фронтом проти історичної назви виступили й ті учасники дискусії, що агітували за нову українську назву¹¹. Громаду ж знову майстерно підвели до тези про те, що перейменування не на часі, оскільки серед містян немає єдності щодо порушеної проблеми.

¹¹ Любарський, Р. (2010, 30 квітня). «Неслухняні» громадські слухання. Кіровоградська правда, 2.

І до, і після громадських слухань 2010 року в місцевій пресі («Кіровоградська правда», «Народне слово», «Україна-Центр») активно обговорювалося питання перейменування міста. У той час викрастилізувалося ряд тенденцій щодо означеної проблеми. Спробуємо зупинитися на них.

Прихильники повернення місту історичної назви обґрунтовували свою позицію аргументами про те, що свого часу місто позбавили першоназви нікого не спитавши, що назва Єлисаветград походить від назви фортеці Святої Єлисавети, яка започаткувала майбутнє міське поселення на берегах Інгулу, що місто завжди, навіть, в часи Російської імперії, було українським і по духу, і по суті. Як доказ, наводилася діяльність народницького гуртка в Єлисаветграді, що саме в цьому місті з'явився український театр, в якому працювали брати Тобілевичі, М. Заньковецька, М. Кропивницький, що місто дало Україні першого очільника українського уряду – Володимира Винниченка, що свого часу в Єлисаветграді навчалися або проживали, а відповідно формувалися знакові для вітчизняної історії та культури постаті – Є. Чикаленко, Є. Маланюк, брати Шульгіни, О. Семененко, І. Тамм та інші. Іншими словами – в російському місті ці та інші явища були б не можливими. «Єлисаветградці» (як їх часто називали опоненти) аргументували свою позицію не лише бажанням повернути першоназvu, а й керувалися нормою і до сьогодні діючої ст. 5 Закону України «Про географічні назви» від 31 травня 2005 року, що декларує принцип повернення історичних назв у випадках, якщо порушується питання про перейменування того чи іншого населеного пункту. В 2000-х роках у місті поступово почала набувати популярності назва Єлисаветград. Для прикладу, у Кіровограді з'явилися інструментальний гурт «Єлисавет-Петро», баскетбольний клуб «Єлисавет-баскет», готель «Єлисаветград», картинна галерея «Єлисаветград», газета «Єлисаветградские ведомости», серія краєзнавчих розвідок і досліджень «Єлисаветградське коло», телепередача на каналі Кіровоград «Єлисаветградський книговир», Єлисаветградська транспортна компанія. Також у місті було зведено невелику каплицю на честь Святої Єлисавети. Оскільки поява вище перерахованих

газет, гуртів, культурних та готельних закладів не викликала обурення в пересічних мешканців міста, можемо припустити, що історична назва в 2000-х роках поступово отримувала прихильність містян, які все ж не поспішали ставати в лави тих, хто бажав перейменувати місто в найближчому майбутньому.

Інший погляд на проблему – це категоричне несприйняття не те щоб самої назви «Єлисаветград», а насамперед можливості повернення місту історичної назви. Прихильники нової української назви замість того, щоб запропонувати єдину назву, що могла б обійти історичну (і під час громадського обговорення, і на етапі завоювання симпатій містянами, і під час голосування за неї), й надалі штампували топоніми-новотвори, продовжуючи у цьому відношенні той процес, який ними ж був започаткований ще на початку 90-х років минулого століття¹². Як наслідок, у дискусії, окрім добре призабутого Інгульська та ледь жевріючого Златополя, з'явилися нові варіанти назв для Кіровограда – Тобілевичі, Винниченківськ, Буго-Гардівськ, Новокозачин, Низове, Лелеків, Степоград, Центральнo-Українськ, Благомир та інші. Один із учасників дискусії, навіть на місцевому телебаченні визнав, що неконтрольований процес множення назв-новотворів, шкодить об'єднаному «виступу проти Єлисаветграда» шляхом висунування однієї української назви, яка б об'єднувала всіх прихильників ідеї найменування міста топонімом-новотвором. Серед громадських діячів – прихильників нової української назви автору доводилося чути вислів-претензію до прихильників різних назв на зразок: «Ми тільки починаємо звикати до однієї назви, ви пропонуєте іншу».

У 1992, 2004 та 2010 роках усі учасники дискусії розуміли, що перейменування не відбудеться в зв'язку з відсутністю бажання у більшості містян змінювати назву міста. На нашу думку ця тенденція була визначальною, оскільки запущена ще на початку 90-х років минулого століття прихильниками комуністичної ідеології теза про те, що перейменування не на часі, все ж мала велику армію симпатиків, в тому числі й серед молоді. Мери міста відкрито щодо можливості перейменування Кіровограда не висловлювалися. Для розуміння атмосфери, в якій відбувалися обговорення питання перейменування міста, вважаємо за доцільне наголосити на тому, що в дискусіях обидві сторони чи-то свідомо, чи-то підсвідомо часто вдавалися до навішування явно образливих ярликів стосовно опонентів. Найбільш поширеними серед них були – «монархісти», «патріотики», «шанувальники російської імператриці», «шароварники» та інші. Під час дискусії у 2015 році до них додалися – «сепари», «агенти Путіна», «агенти ФСБ», «недолугі», «антиукраїнська громада», «ватники», «ватани», «вишиватники», «вишивата» та інші. На нашу думку, це не сприяло розв'язанню проблеми у форматі громадського обговорення або громадських слухань.

З огляду на це, у 1990-х – 2000-х роках прихильники історичної назви не форсували дії у зв'язку із антиєлисаветградською риторикою опонентів, адепти ж новотвору не прискорювались у зв'язку з відсутністю конкурентної та єдиної назви для найменування міста по-новому. Виходячи з цього, прихильники назви Єлисавет-

¹² Лисогор, М. (2010, 27 квітня). Повернення України на українські землі. Кіровоградська правда, 3.

град декларували бажання повернути першоісторичну назву міста, опоненти ж на фоні їхніх декларацій, не оминали можливості зайвий раз заявити про свою патріотичність. Скажімо, в 2010 році, напередодні громадських слухань, прихильники української назви для міста звернулися до голови облдержадміністрації, голови обласної ради та міського голови, висловивши свою «стурбованість з приводу ініціативи повернення місту Кіровограду т. зв. «історичної» назви». Автори в листі-зверненні висловили занепокоєння тим, що ініціатива з поверненням місту назви Єлисаветград є «загрозою повернення імперсько-мілітаристських символів у регіоні», а насамкінець звернення закликали: «Не шукаймо істини в чужій історії, не лижімо чоботи чужинців, хоча вони й «історичні»¹³.

Навесні 2014 року міста торкнувся процес народної декомунізації. У Кіровограді це був і лєнінопад, і кіровопад. Після демонстрації пам'ятника С. М. Кірову, що стояв на головній площі міста, знову назріло питання перейменування Кіровограда, але в умовах анексії Криму та початку антитерористичної операції на південному сході нашої держави, запущена на початку 90-х років комуністами теза про те, що перейменування не на часі, стала досить актуальною.

У травні 2015 року місто, як і вся Україна на фоні війни заглибилося в процес боротьби з комуністичним минулим. Дискусія щодо перейменування міста відновилася з новою силою. Її перебіг пропонуємо розглянути далі.

Очевидно, усвідомлюючи той факт, що в умовах виконання Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», кіровоградці можуть повернути місту історичну назву та з огляду на відсутність єдиного конкурентного топоніму-новотвору, «патріотично налаштована інтелігенція» (саме так іменують себе прихильники топоніму-новотвору) організувала та провела в Кіровограді Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Перейменовальні процеси в топоніміці як ціннісний вибір українського суспільства». Захід відбувся 11 червня 2015 року в приміщенні Кіровоградської міської Ради¹⁴. На наш (можливо суб'єктивний) погляд конференція готувалася в цілковитій таємничості від кіровоградських істориків, які відстоювали й відстоюють ідею повернення місту історичної назви. Пояснимо свою вище висловлену оцінку фактами.

Співорганізаторами конференції були заявлені Український інститут національної пам'яті, Інститут археографії та джерелознавства імені Михайла Грушевського НАН України, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Кіровоградська міська рада, Громадська організація «Спільна дія» та Кіровоградське обласне товариство ВУТ «Прогрес» імені Тараса Шевченка. На сайтах жодного з організаторів у червні 2015 року нам не вдалося знайти інформаційного листа про проведення згаданої конференції. Автора ж запропонованого дослідження запросили як слухача лише тоді, коли вже була надрукована програма конференції. У підсумку в програмі конференції з-поміж тих виступів, що торкалися суто майбутньої назви міста,

¹³ Без автора, (2010, 27 квітня). Кіровограду – українську назву або Загроза повернення імперсько-мілітаристських символів у регіоні. Кіровоградська правда, 3.

¹⁴ Тільнова, І. (2015, 18 червня). Чому Кіровоград не можна перейменовувати на Єлисаветград? Нова газета, 1, 11.

лише одна доповідь була альтернативною всім іншим, тобто різко контрастувала з тематикою і тоном виступів-агітацій за Інгульськ.

Рівень організації конференції був належним, її перебіг висвітлювали місцеві Інтернет-видання, паперові ЗМІ та телебачення. Пленарне засідання конференції більше нагадувало не науковий форум, а засідання радянського (советського) агітпропу. З цього приводу деякі кіровоградські ЗМІ зазначили, що з усіх виступаючих на конференції серйозно до неї підготувався лише ректор КДПУ імені Володимира Винниченка, «який довго пояснював, які чинники треба враховувати при перейменуванні і які підводні камені є в цьому процесі»¹⁵.

До чого ж зводилися виступи інших доповідачів на пленарному засіданні? Їхній зміст можна викласти наступними тезами: повернення назви Єлисаветград в умовах війни з Росією є неприпустимим кроком; фортеця Святої Єлисавети у 1754 році була збудована як форпост для боротьби з запорозьким козацтвом; повернення місту історичної назви це – «визнання того, що Степова Україна не українська, а російська земля; вкорінення в Україні та поза нею враження про тимчасовість Української держави; демонстрація Росії, що українці психологічно продовжують перебувати в її орбіті; наснаження Москви на подальшу війну з метою поглинути Україну»; назва Єлисаветград – не брендова, прославляє російську царицю, провокуватиме протести по всій Україні, провокуватиме політичну й міжрегіональну напругу, викликатиме глибоке несприйняття серед містян¹⁶.

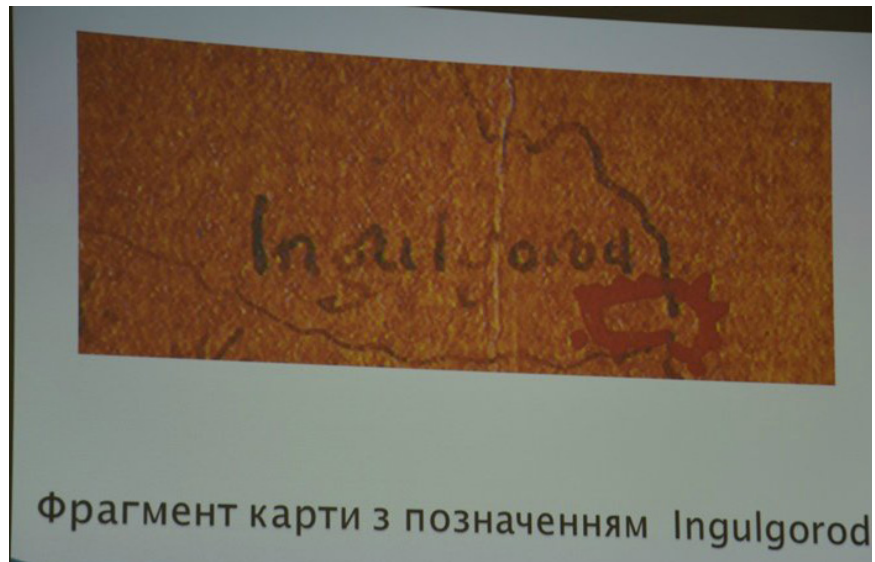
У такий спосіб розкритикувавши історичну назву, В. А. Брехуненко та його колеги запропонували найбільш «прийнятний» і головне «брендовий» (!) топонім-новотвір Інгульськ, що відповідатиме назві міста, яке розкинулося по обидва береги «славного Інгулу»¹⁷. Фактично відбулася реанімація вже давно забутої в місті пропозиції, що озвучувалася ще на початку 1990-х років. Під реанімацію навіть намагалися підвести аргументи про те, що першо-назвою міста був топонім Інгулгород. Учасники конференції для цього продемонстрували фрагмент карти континентальної Європи і Південної Росії 1760 року французького картографа Жана д'Анвіля, на якій, за їхнім твердженнями, на Інгулі в районі сучасного Кіровограда позначена фортеця Інгулгород. Тоді можна було б і погодитися з сенсаційними заявами А. В. Пивовара, Т. В. Чухліба та В. А. Брехуненка, якби не одне але. Кіровоградцям під час пленарного засідання конференції продемонстрували до сьогоднішнього дня науково не атрибутовану фортецю на Інгульці (!),

¹⁵ Степанова О. (2015, 18 іюня). Назва нашого міста – не наша справа? Україна-Центр, 1 – 2.

¹⁶ Брехуненко, В. А. (2015). Між колоніальним спадком і модернізацією: цивілізаційний вимір заміни радянської топоніміки. Перейменовальні процеси в топоніміці як ціннісний вибір українського суспільства: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (11 червня 2015 року, м. Кіровоград), Миколаїв, 14 – 16; Чухліб, Т. В. (2015). Козацька доба в історії України – основа для новітньої топоніміки. Перейменовальні процеси в топоніміці як ціннісний вибір українського суспільства: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (11 червня 2015 року, м. Кіровоград), Миколаїв, 17 – 19.

¹⁷ Брехуненко, В. А. (2015). Між колоніальним спадком і модернізацією: цивілізаційний вимір заміни радянської топоніміки. Перейменовальні процеси в топоніміці як ціннісний вибір українського суспільства: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (11 червня 2015 року, м. Кіровоград), Миколаїв, 14 – 16.

Слайд з фрагментом згаданої вище карти продемонстрований під час конференції
 Фото з сайту <http://persha.kr.ua>

обрізавши для слайду-презентації ту частину згаданої карти, де на Ингулі (!) зафіксована фортеця Святої Єлисавети під назвою «Elisabethgorod».

Фрагмент згадуваної карти з позначенням «Elisabethgorod»

¹⁸ Ковтюх, С. Л. (2015).

Українська топонімія: віхи історичної пам'яті, патріотично-культурні маркери сьогодення, символи майбутнього. Перейменовальні процеси в топоніміці як ціннісний вибір українського суспільства: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (11 червня 2015 року, м. Кіровоград), Миколаїв, 67 – 71.

¹⁹ Без автора, (2015). Резолюція Всеукраїнської науково-практичної конференції «Перейменовальні процеси в топоніміці як ціннісний вибір українського суспільства» (Кіровоград, 11 червня 2015 року). Перейменовальні процеси в топоніміці як ціннісний вибір українського суспільства: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (11 червня 2015 року, м. Кіровоград), Миколаїв, 97.

Ця підтасовка в подальшому розвінчана кіровоградськими істориками й краєзнавцями (К. В. Шляховим, М. П. Тупчієнком, О. В. Чорним) зумовила масове несприйняття назви Інгульськ.

У резолюції конференції також простежувалася її антиєлисаветградська спрямованість. Учасники конференції взяли на себе відповідальність стверджувати, що найоптимальнішою назвою для Кіровограда є Інгульськ. Для цього деякі кіровоградські філологи, навіть, етимологію тюркського гідроніма «Ингул» пояснили, як таку, що має слов'янське (!) коріння¹⁸. Також учасники прийняли рішення звернутися до депутатів Кіровоградської міської ради та депутатів Верховної Ради України з проханням унеможливити на законодавчому рівні реанімацію російських імперських назв на українських теренах, внівши відповідні зміни до законодавства України¹⁹. На цьому фоні виступ В. В'ятровича на конференції вступив у явне протиріччя з її резолюцією, під якою він також підписався. Справа в тім, що, вітаючи учасників конференції, очіль-

²⁰ В'ятрович, В. М. (2015). Куди веде вулиця Леніна? Розмова про майбутнє країни. Перейменовальні процеси в топоніміці як ціннісний вибір українського суспільства: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (11 червня 2015 року, м. Кіровоград), Миколаїв, 14.

²¹ Тільнова, І. (2015, 18 червня). Чому Кіровоград не можна перейменовувати на Єлисаветград? Нова газета, 1, 11.

ник Українського інституту національної пам'яті сказав: «Ми не знаємо, якими будуть нові назви вулиць, площ, населених пунктів. Це питання згідно з українським законодавством та світовою практикою мають вирішувати місцеві громади. Вони можуть повернути історичну (докомуністичну) назву чи присвятити її комусь з місцевих або загальнонаціональних героїв. Але ми точно знаємо, чиї імена зникнуть з мапи нашої країни, з її міст і сіл – імена людей, причетних до масових злочинів, людей, що творили один із найжахливіших тоталітарних режимів в історії людства. Вони назавжди мають лишитися в минулому»²⁰. Ці слова один із головних спікерів конференції виголосив вранці, коли відкривав конференцію, а ввечері, коли підводив підсумки, наголосив, що повернення Кіровограду історичної назви є неприпустимим. Виникає цілком логічне питання, що ж робити з вибором громади, яка не обере або не підтримає назву-новотвір. Після конференції 11 червня 2015 року на подібні питання в дискусіях різних рівнів прихильники топоніму-новотвору, як правило, відповідали, мовляв, «з часом всі звикнуть», «стерпиться-слюбится», «кому не подобається – чемодан-вокзал-Росія».

Відразу ж після конференції місцеві ЗМІ почали активно тиражувати сенсації, озвучені 11 червня 2015 року: «Українські науковці визначилися з рекомендаціями щодо нової назви Кіровограда: тверде «ні» Златополю та Єлисаветграду, виражене «так» – Інгульську» або «На європейських картах із 1750–1779 рр. (?) фортеця Святої Єлисавети позначена як Інгулгород»²¹. Остання нісенітниця аргументовано була розкритикована кіровоградськими істориками на одному з місцевих телеканалів. У місті розпочалася запекла дискусія, вінцем якої стали громадські слухання, проведенні Кіровоградською міською радою 27 серпня 2015 року. Але перш ніж зупинитися на подіях, що відбувалися під час слухань, маємо сказати кілька слів щодо того, яким чином розгорталася дискусія між уже згаданою конференцією та громадськими слуханнями.

Містяни почали активно вигадувати нові назви для міста. Скажімо в цей час доволі серйозно обговорювалися топоніми-новотвори – Винниченківськ, Грушевськ, Ексампей, Козацький, Ураноград, Байгород та інші. Промоніторивши найбільш популярні соціальні мережі та кіровоградські сайти, ми нарахували більше 50-ти назв, що номінувалися на роль майбутньої назви міста. Оскільки це можна розглядати як ставлення до порушеної проблеми, вважаємо за необхідне подати їхній перелік. Отож, фантазія окремих містян втілювала наступні назви – Новий Єлисавет, Єлисаветів, Свято-Єлисаветів, Інгулград, Інгулгород, Золотопіль, Златостеп, Козацький, Козачин, Козак, Лелеків, Великі Лелеки, Лелеки, Лелеківськ, Орел, Скіфопіль, Скіфія, Улич, Уличі, Великий Улич, Ятрань, Фортеця, Парижград, Парижопіль, Задніпрянськ, Черешні, Бугогард, Бугогардівськ, Новий Гард, Благомир, Мирвоград, Добромир, Доброград, Перлинодар, Хлібодар, Сонцеград, Степоград, Слов'янопіль, Кіборгоград, Кіборг, Кірград, Новий Світ, Веселівськ, Жаболуки, Євроград, Шевченко, Гіталов, Кучмань, Дарговорік. Серед містян навіть ходив жартівливий варіант нової назви – Макуколеба (назва утворена на основі перших скла-

дів взятих з народних назв районів міста МАСляниківка, КУщівка, КОвалівка, ЛЕлеківка, БАлашівка). На нашу думку, це свідчить про несприйняття реанімованого столичними професорами топоніму-новотвору Інгульськ.

У місцевій пресі з оригінальною пропозицією найменувати місто виступив голова Кіровоградського літоб'єднання «Степ», голова постійної комісії обласної ради з питань духовності, свободи слова, гласності та розвитку інформаційного простору В. Погрібний – давній прихильник назви «Златопіль». Свого часу вона якнайкраще підходила своїми золотими полями під блакитними склепіннями неба національному духу й характеру²², але піддавшись переконанням, що назва Златопіль пов'язана з діяльністю Г. Потьомкіна на Єлисаветградщині в 70-х – 80-х роках XVIII століття, пан В. Погрібний відмовився від своєї багаторічної ідеї. Зокрема, він звернувся до однодумців з меседжем, що місто має називатися Богун, а на новому прапорі міста має бути «на баскому коні вершник-козак з гнівними очима й іскрометним поглядом у бік сходу України, де є одвічний ворог України – московський чобіт, що топче наші золоті степи. І правиця цього вершника – на руків'ї козацької шаблі, готова вихопити її і покликати на бій із зловісним ворогом»²³. А як же бути тоді з міською символікою, що є діючою нині? Очевидно скасувати.

Також місцеві патріотичні видання, реагуючи на критику того, що виголошувалося на конференції та масово тиражувалося після неї, дозволяли собі такі коментарі: «Якщо на місцях замало інтелектуальної потуги аргументувати й обговорювати пропоновані варіанти назв, то маємо дякувати науковцям, які допомагають розв'язувати цю проблему. Та, схоже, у нас є всі шанси впасти обличчям у багнюку, дозволивши декому із місцевої інтелігенції повернути «ісконну», насправді імперську назву Єлисаветград. Це буде справжнім соромом те тільки на всю Україну»²⁴. З таким багажем місто підійшло до громадських слухань.

Громадські слухання щодо перейменування міста Кіровоградською міською радою були призначені на 27 серпня 2015 року. Захід пройшов у повній неповазі один до одного, з криками, непристойними жестами руками та погрозами. Могло скластись враження, що такий важливий захід для міста і його майбутнього був проведений формально і лише тому, що його проведення вимагав закон.

Всього у ході слухань, що відбувалися в залі засідань Кіровоградської міської ради, було обговорено сім назв – Єлисаветград, Інгульськ, Златопіль, Ексампей, Благомир, Козацький та Кропивницький. За кожну з назв виступало по два спікера, регламент виступів обмежувався десятьма хвилинами. Аргументованими та виваженими були промови лише тих, хто представляв назви Єлисаветград, Кропивницький та Благомир. Інші промовці були далекими від толерантного ставлення до опонентів²⁵.

Автор даного дослідження, виступаючи за назву Єлисаветград, намагався донести до присутніх наступні тези:

1. Початок місту дала фортеця Святої Єлисавети, а не Інгулгород;

²² Погрібний В. (1992, 23 червня) Відкрийте свої секрети любові до Лизавети, братове! Кіровоградська правда, 3; Погрібний В. (1992, 19 вересня) Форум українців – за Златопіль. Кіровоградська правда, 4; Клочек Г., Шевченко С., Погрібний В. та ін. (2010, 27 квітня) Кіровограду – українську назву або Загроза повернення імперсько-мілітаристських символів у регіоні. Єлисаветград чи Златопіль? Кіровоградська правда, 3.

²³ Погрібний, В. (2015, 16 липня). Назва тільки українська. Нова газета, 11.

²⁴ Тільнова, І. (2015, 6 серпня) (Колонка редактора). Нова газета, 2.

²⁵ Степанова, О. (2015, 3 сентября). Имя городу, или Елисаветофилы против елисаветофобов. Украина-Центр, 2.

²⁶ Вавричин М. (2009) Україна на стародавніх картах. Середина XVII – друга половина XVIII ст.: атлас репродукцій / М. Вавричин, Я. Дашкевич, У. Кришталович. Київ, 186 – 187; 192 – 193.

²⁷ Трубочов, А. (2015, 17 септембля). Олександр Чорний: десять тез за Єлисаветград. Україна Центр, 3.

2. Назва Єлисаветград не фіксується в жодному офіційному (урядовому) документі про найменування міста;

3. Назва Єлисаветград у варіанті написання «Elisabethgorod» та «Elizabethbourg» вперше фіксується на ЄВРОПЕЙСЬКИХ картах 1760-х років²⁶, що вказує на європейське коріння цього топоніма, оскільки на синхронних і пізніших російських картах місто фіксується виключно як фортеця Святої Єлисавети;

4. Місто завжди було українським, з огляду на ті національні процеси, які відбувалися на його просторах у XIX – на початку XX століття. 5. Повернення місту першоназви відповідає Закону України «Про географічні назви» від 31 травня 2005 року²⁷.

Фрагмент карти «Carte exacte d'une partie de L'Empire de Russie et de la Pologne meridionale renfermant L'Ukraine, la Podolie, la Volhynie, la Rusſie, la petite Pologne, la Mazovie, et une partie de la Lithuanie avec la petite Tartarie, la Moldavie, la Valaquie et la Transylvanie, 1769. Frankfurt am Main, Johann Gottlieb Facius, Georg Siegmund Facius»/ Вавричин М. (2009) Україна на стародавніх картах. Середина XVII – друга половина XVIII ст.: атлас репродукцій / М. Вавричин, Я. Дашкевич, У. Кришталович. Київ, 188

І. Смічек (член Співки художників України, викладач Кіровоградської художньої школи) – спікер, який агітував за назву Кропивницький, – побудував свою промову на ідеї увічнення в назві міста знакового земляка, діяча періоду національного культурного відродження М. Л. Кропивницького, загостривши увагу присутніх на заслугах останнього перед краєм і містом.

Промовець Г. Орешков (місцевий ясновидець), котрий агітував за назву Благомир, переконував сприйняти цю назву, оскільки

вона йде від Бога. Інші ж спікери побудували свої виступи довкола тези: чому місто не можна називати Єлисаветградом. Причому деякі з них робили це, м'яку кажучи, не коректно.

Ось буквально кілька розлогих цитат. Промовець І. Козуб (місцевий бізнесмен, громадський активіст), який мав агітувати за назву Златопіль, видав дослівно наступне: «Ми живемо в країні, де золоті поля, де голубе небо. Це є символічно! Тому, що наш прапор – то є золоте поле й голубе небо... Я, чесно кажучи, жахнувся тому, що відбувається. Я послухав Вас, на рейтинги подивився, оці всі мальчики ходять, які пропонують нам імперську російську назву, граються на політику. Я цим мальчикам напамню, що в Донецьку теж гралися. І догратися. Зараз там їхні міста горять. А де ті мальчики? В могилах. Я це хочу сказати нашим мальчикам. Просто це жах, коли люди виступають за проросійську назву, коли люди за «руський мір», і наші священики працюють проти України. Хочете війну? Ми можемо вам її організувати»²⁸.

Спікер Є. Миценко (громадський активіст) агітував за назву Ексампей: «Ексампей – це була місцевість на межі Кіровоградської та Миколаївської областей, яка була культурним центром Скіфії... Будь-які дискусії про різні варіанти назв втрачають сенс на тлі такого протистояння з проросійськими силами. І доки варіант Єлисаветград не буде прибраний із списку можливих, до тих пір неможливо розкрити свою позицію ані прихильникам Кропивницького, ані прихильникам Ексампею, ані прихильникам нормальних назв. Хочу нагадати, що закладаючи причину конфлікту заполітизованою назвою нашого міста, дехто може спровокувати конфлікт, справжній конфлікт. І тоді кожному виступаючому, хто підтримував цю назву, за законом революційного часу ще раз нададуть ці десять хвилин, але вже для останнього слова. Це так, в якості попередження». Далі промовець говорив про розстріли на Майдані, потім закликав шукати компроміс щодо майбутньої назви, а потім сказав, що його політична сила «і решта свідомих молодих людей готові до протистояння»²⁹.

Після громадських слухань у розмовах, дискусіях, суперечках починає доволі часто озвучуватися теза про те, що назва Єлисаветград – загроза національній безпеці, оскільки увічне тему перебування українських земель в складі Російської імперії у XVIII – на початку XX століття. На контртезу про те, що загрозою національній безпеці є результати ЗНО з української мови у 2015 році (близько 30% випускників його не склали), що загрозою національній безпеці є відсутність українських книгарень в місті, в яких можна було б придбати ЯКІСНУ українську книгу (як наукову, так і художню), що загрозою національній безпеці є відсутність державної програми і, насамперед, державної політики в книговидавничій галузі, що загрозою національній безпеці є масовий відтік молоді на навчання або на роботу за кордон і т. д., як правило, озвучувалися й озвучуються відповіді на зразок: «А що ж Ви хотіли? 20 років в країні ніхто нічого не робив», «Що ж Ви хочете? В країні йде війна» і т.д. Погоджуємося. Але чому тоді назва міста, яка сформувалася сама собою в середині XVIII століття є загрозою національній безпеці?

²⁸ Степанова, О. (2015, 3 сентября). Имя городу, или Елисаветфилы против елисаветофобов. Украина-Центр, 2.

²⁹ Степанова, О. (2015, 3 сентября). Имя городу, или Елисаветфилы против елисаветофобов. Украина-Центр, 2.

Враховуючи тональність виступаючих, Кіровоградська міська Рада все ж прийняла рішення провести в місті опитування щодо майбутньої назви Кіровограда та призначила його на 25 жовтня 2015 року. Саме цього дня в Україні відбувалися вибори до місцевих органів влади. Організацією опитування займалася міська рада. Для проведення опитування було розроблено спеціальний бюлетень, у який було включено 7 найбільш рейтингових назв (Благомир, Ексампей, Єлисаветград, Златопіль, Інгульськ, Козацький, Кропивницький), з яких необхідно було обрати одну. Бюлетені було виготовлено за рахунок міського бюджету. Оскільки проводити опитування на виборчих дільницях ЦВК України заборонила, то воно проходило на вулицях, поряд з виборчими дільницями. Рівень організації заходу був низьким (не передбачена реєстрація та перевірка документів опитуваних, роздавання опитуваним по кілька бюлетенів, непрозорі скриньки для голосування, відсутність спостерігачів, відсутність кабінки для голосування і т. д.). Це дало підстави деяким кіровоградським політикам і громадським діячам зробити гарячі заяви, що опитування нагадало сумнозвісні референдуми в т. зв. ЛНР та ДНР³⁰. Описане вище проведення моніторингу думки щодо майбутньої назви міста, дало підстави багатьом учасникам дискусії заявити про його не легітимність ще в ході самого опитування. Тон і характер висловлювань щодо опитування особливо загострилися після оголошення результатів, котрі засвідчили, що містяни підтримали назву Єлисаветград.

Результати опитування від 25 жовтня 2015 року, не зважаючи на всю їхню критику, 28 жовтня були винесені на обговорення Кіровоградської міської ради. У порядок денний сесійного дня було включено питання «Про надання пропозицій до Верховної Ради щодо перейменування міста Кіровограда». У результаті обговорення міська рада подала до Верховної Ради України результати громадського опитування та протокол територіальної міської комісії з проведення опитування³¹. Результати моніторингу, засвідчені протоколом територіальної міської комісії, мали наступні цифри – всього в опитуванні брали участь 48983 особи, дійсними визнано 45863 бюлетенів, з них за Єлисаветград висловилося 35153 респонденти, за Інгульськ – 4303, за Златопіль – 3509, за Кропивницький – 1218, за Благомир – 708, за Ексампей – 624, за Козацький – 286 голосів³². Ці результати й були направлені до Верховної Ради, а точніше в її комітет з питань державного будівництва та місцевого самоврядування, не визначившись з єдиною назвою. Цим рішенням в першу чергу перестрашувався тодішній в. о. міського голови І. І. Марковський. Цей крок міської ради викликав масове обурення в соцмережах. Але, що б там не писали активісти, скажімо, в мережі facebook, факт про те, що Кіровоградська міська рада зняла із себе відповідальність за майбутню назву міста, є незаперечним.

29 жовтня 2016 року народний депутат України від Кіровоградщини Олександр Горбунов з групою однодумців (знаючи результати опитування!!!) ініціював внесення на розгляд Верховної Ради України законопроекту³³, яким запропонував заборонити «присвоювати географічним об'єктам назви, які є іменами, псев-

³⁰ Крушеницький, І. (2015, 29 жовтня). День виборів. Нова газета, 2; Тільнова, І. (2015, 29 жовтня). Як кіровоградців пошили в дурні. Нова газета, 2.

³¹ Несен, О. (2015, 30 жовтня). Назву для Кіровограда обере Верховна Рада. Кіровоградська правда, 3; Крушеницький, І. (2015, 5 листопада). Долю назви міста вирішить Верховна Рада. Нова газета, 11.

³² Іванов, І. (2015, 27 жовтня). Кіровоградці обрали Єлисаветград. Кіровоградська правда, 3.

³³ Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про географічні назви» щодо встановлення географічних назв. (n.d.). Retrieved February 23, 2017, from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3368&skl=9

³⁴ Крушеницький, І. (2015, 5 листопада). Долю назви міста вирішить Верховна Рада. Нова газета, 11.

³⁵ Несен, О. (2015, 29 грудня). Кіровоградці не хочуть, аби місто називали Інгульськом. Кіровоградська правда, 2.

донімами монархів, державних, політичних, військових діячів Російського (Московського) царства, Російської імперії XIV–XX століть або похідними від них, назви співзвучні з такими іменами або псевдонімами, назви, які містять у собі елементи титулів монархів Російського (Московського) царства, Російської імперії XIV–XX століть»³⁴. У Кіровограді ініціативу Олександра Горбунова і його однодумців охрестили «законопроектом «Про Єлисаветград».

Після рекомендації 23 грудня 2015 року комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування перейменувати Кіровоград на Інгульськ, у місті 27 грудня відбувся масовий мітинг проти нав'язування обласному центру назви Інгульськ³⁵. 19 січня 2016 року Кіровоградська міська рада, розглядаючи звернення згаданого комітету до народних обранців міста («Про можливість найменування Кіровограда Інгульськом»), відхилила цей варіант назви. В місті розпочався новий виток дискусії (з залученням обома сторонами авторитетних думок істориків, учасників АТО, громадських діячів, почесних громадян міста), який закінчився рішенням Верховної Ради України від 14 липня 2016 року, при тому, що Кіровоградська міська рада 10 червня цього ж року не підтримала назву Кропивницький, як таку, що може бути новою назвою міста, але й не запропонувала альтернативної назви. Характерно, що майже всі публічні прихильники назви Інгульськ після 19 січня 2016 року стали прихильниками назви Кропивницький, доволі легко змінивши свої попередні топонімічні вподобання, забувши свої ж докази, що першоосновою міста була «фортеця Інгулгород».

Як бачимо, дискусія щодо перейменування Кіровограда є досить тривалою і започаткована була не в 2015 році, коли в Україні офіційно стартував процес декомунізації. Нова назва міста відповідає більше т. зв. революційній доцільності, ніж вітчизняному законодавству. Закони України «Про географічні назви» (31 травня 2005 р.) та «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону їхньої символіки» (21 травня 2015 р.) декларують принцип повернення історичних назв та демонтаж комуністичних (більшовицьких) топонімів. Лише подальший історичний поступ дасть відповідь на питання – що сталося в історії міста 14 липня 2016 року? Нині очевидним є лише той факт, що обласний центр на Інгулі став абсолютним чемпіоном в Україні з найменувань-перейменувань. Його історія в назвах виглядає наступним чином: фортеця Святої Єлисавети – Єлисаветград – Єлисавет – Єлисаветград – Зінов'євськ – Кірово – Кіровоград – Кропивницький. В цілому ж дискусія довкола назви міста триває.

REFERENCES

Bez avtora, (2010, 27 kvitnya). Kirovohradu – ukrayins'ku nazvu abo Zahroza povernennya impers'ko-militaryst-s'kykh symboliv u rehioni. Kirovohrads'ka pravda, 3.

Bez avtora, (2011, 1 lypnya). 20 rokiv dyskusiy. A viz i nyni... . Kirovohrads'ka pravda, 2.

Bez avtora, (2015). Rezolyutsiya Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Pereymenuval'ni protsesy v toponimitsi yak tsinnisnyy vybir ukrayins'koho suspil'stva» (Kirovohrad, 11 chervnya 2015 roku). Pereymenuval'ni protsesy v toponimitsi yak tsinnisnyy vybir ukrayins'koho suspil'stva: materialy vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (11 chervnya 2015 roku, m. Kirovohrad), Mykolayiv, S. 97.

Brekhunenko, V. A. (2015). Mizh kolonial'nym spadkom i modernizatsiyeyu: tsyvilizatsiyyny vymir zaminy radyans'koyi toponimiky. Pereymenuval'ni protsesy v toponimitsi yak tsinnisnyy vybir ukrayins'koho suspil'stva: materialy vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (11 chervnya 2015 roku, m. Kirovohrad), Mykolayiv, 14 – 16.

Chornyy O.V. (2016) Pokhodzhennya nazvy Yelysavethrad / Pivden' Ukrayiny u vitchyznanyi ta yevropeys'kiy istoriyi: materialy III Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (15–16 veresnya 2016 r., m. Odesa). – Odesa, 112 – 119.

Chukhlib, T. V. (2015). Kozats'ka doba v istoriyi Ukrayiny – osnova dlya novitn'oyi toponimiky. Pereymenuval'ni protsesy v toponimitsi yak tsinnisnyy vybir ukrayins'koho suspil'stva: materialy vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (11 chervnya 2015 roku, m. Kirovohrad), Mykolayiv, 17 – 19.

Demchuk L. (2000, 20 kvitnya) Kirovohradu – buty. Kirovohrads'ka pravda, 1.

Ivanov, I. (2015, 27 zhovtnya). Kirovohradtsi obraly Yelysavethrad. Kirovohrads'ka pravda, 3.

Klochek H., Shevchenko S., Pohribnyy V. ta in. (2010, 27 kvitnya) Kirovohradu – ukrayins'ku nazvu abo Zahroza povernennya impers'ko-militaryst-s'kykh symvoliv u rehioni. Yelysavethrad chy Zlatopil'? Kirovohrads'ka pravda, 3.

Kovtyukh, S. L. (2015). Ukrayins'ka toponimiya: vikhy istorychnoyi pam'yati, patriotychno-kul'turni markery s'ohodennya, symvoly maybutn'oho. Pereymenuval'ni protsesy v toponimitsi yak tsinnisnyy vybir ukrayins'koho suspil'stva: materialy vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (11 chervnya 2015 roku, m. Kirovohrad), Mykolayiv, 67 – 71.

Krushenyts'kyy, I. (2015, 29 zhovtnya). Den' vyboriv. Nova hazeta, 2; Til'nova I. (2015, 29 zhovtnya). Yak kirovohradtsiv poshyly v durni. Nova hazeta, 2.

Krushenyts'kyy, I. (2015, 5 lystopada). Dolyu nazvy mista vyrishyt' Verkhovna Rada. Nova hazeta, 11.

Kyzymenko P. (1992, 15 sichnya) My tezh kozats'koho rodu. Kirovohrads'ka pravda, 4.

Lysohor, M. (2010, 27 kvitnya). Povernennya Ukrayiny na ukrayins'ki zemli. Kirovohrads'ka pravda, 3.

Lyubars'ka, L. (2013, 4 lypnya). Yelysavethrad: zhakhalky komunistiv ta rol' Yelyzavety Petrivny. Narodne slovo, 5.

Lyubars'kyy, R. (2010, 30 kvitnya). «Neslukhnyani» hromads'ki slukhannya. Kirovohrads'ka pravda, 2.

Nesen, O. (2015, 29 hrudnya). Kirovohradtsi ne khochut', aby misto nazyvaly Inhul's'kom. Kirovohrads'ka pravda, 2.

Nesen, O. (2015, 30 zhovtnya). Nazvu dlya Kirovohrada obere Verkhovna Rada. Kirovohrads'ka pravda, 3.

Peter T. (2000, 2 lyutoho) Pro nazvu mista, khlib i vodu. Mozhlyvo Kirov dostoyuye ostanni dni v misti svoho imeni? Kirovohrads'ka pravda, 1.

Pohribnyy V. (1992, 19 veresnya) Forum ukrayintsiv – za Zlatopil'. Kirovohrads'ka pravda, 4.

Pohribnyy V. (1992, 23 chervnya) Vidkryte svoyi sekrety lyubovi do Lyzavety, bratove! Kirovohrads'ka pravda, 3.

Pohribnyy, V. (2015, 16 lypnya). Nazva til'ky ukrayins'ka. Nova hazeta, 11.

Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny «Pro heohrafichni nazvy» shchodo vstanovlennya heohrafichnykh nazv // http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3368&skl=9

Rybal'chenko O. (1992, 13 chervnya) Komu ne do vpodoby Kirovohrad? Kirovohrads'ka pravda, 2.

Rybal'chenko, O. (1992, 13 chervnya). Komu ne do vpodoby Kirovohrad? Kirovohrads'ka pravda, 2.

Shevchenko S. (1992, 13 chervnya) Chy mozha pereymenyvaty misto i ne vtratyty druziv. Kirovohrads'ka pravda, 2.

Shevchenko S. (1992, 27 chervnya) A v Lyzaveti vse pany, senatory ta heneraly sobyralsya. Kirovohrads'ka pravda.

Smolenchuk M. (1992, 27 chervnya) Oberimo Zolote Pole. Kirovohrads'ka pravda, 2.

Stepanova, O. (2015, 18 yuunya). Nazva nashoho mista – ne nasha sprava? Ukrayna-Tsentr, 1 – 2.

Stepanova, O. (2015, 3 sentyabrya). Ymya horodu, yly Elysavetofyly protyv elysavetofobov. Ukrayna-Tsentr, 2.

Til'nova, I. (2015, 18 chervnya). Chomu Kirovohrad ne mozha pereymenyvaty na Yelysavethrad? Nova hazeta, 1, 11.

Til'nova, I. (2015, 6 serpnia) (Kolonka redaktora). Nova hazeta, 2.

Trubachov, A. (2015, 17 sentyabrya). Oleksandr Chornyy: desyat' tez za Yelysavethrad. Ukrayna Tsentr, 3.

Vyatrovych, V. M. (2015). Kudy vede vulytsya Lenina? Rozмова pro maybutnye krainy. Pereymenuval'ni protsesy v toponimisti yak tsinnisnyy vybir ukrayins'koho suspil'stva: materialy vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (11 chervnya 2015 roku, m. Kirovohrad), Mykolayiv, 12 – 14.

Vavrychyn M. (2009) Ukrayina na starodavnikh kartakh. Seredyna KhVII – druha polovyna KhVIII st.: atlas reproduksiy / M. Vavrychyn, Ya. Dashkevych, U. Kryshalovych. Kyiv, 186 – 187; 192 – 193.

Zabolotnyy, S. (1992, 16 chervnya). P'yat' nazv dlya odnogo mista. Kirovohrads'ka pravda, 3.

Zabolotnyy, S. (1992, 2 lyunya). Ekspromt z povernennyam Yelysavety ne vidbuvsya. Kirovohrads'ka pravda, 3.

Александр Чёрный

ДЕКОММУНИЗАЦИЯ, ЕЛИСАВЕТГРАД И УГРОЗА НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Исследование является попыткой показать сложный и противоречивый процесс декоммунизации города Кировограда – одного из двух областных центров в Украине, что в обязательном порядке должен был сменить название в соответствии с Законом Украины «Об осуждении коммунистического и национал-социалистического (нацистского) тоталитарных режимов в Украине и запрете пропаганды их символики», который вступил в силу 21 мая 2015 года. Поскольку проблема переименования города Кировограда на момент принятия упомянутого закона была не новой для жителей областного центра, автор на основе газетных публикаций и собственных воспоминаний воспроизводит историю дискуссии о переименовании города, что продолжалась в 1989–2016 годах.

Ключевые слова: Кировоград, переименование, Елисаветград, дискуссия, общественные слушания, историческое название, угроза национальной безопасности.

Oleksandr Chorny**DECOMMUNISATION, YELISAVETGRAD
AND THE THREAT TO NATIONAL SECURITY**

Kirovograd is the city and regional center in Ukraine in 1939 – 2016, which bore the name of an odious leaders of the CPSU (b) S. M. Kirov (Kostrikov) (1886 – 1934). Kirov city was renamed by this title during the formation of the Kirovograd region in 1939, which was listed on maps USSR in 1934 – 1939. The city was called Zinovievsk in 1924 – 1934. Kirovograd city of Kirovograd region was renamed the city Kropivnitskiy on 14 July 2016. The historical name of this city is Yelisavetgrad.

The research is an attempt to show complicated and controversial process of decommunization of Kirovohrad – one of the two regional centers in Ukraine, which necessarily had to change the name of the Law of Ukraine “On the condemnation of Communist and National Socialist (Nazi) totalitarian regimes in Ukraine and the prohibition of propaganda of their symbolism”, which came into force on 21 May 2015. Since the problem of renaming of Kirovohrad at the time of the adoption of this law was not new to residents of the regional center, the author based on newspaper articles and personal memoirs recreates the story discussion about renaming the city, which continued in 1989 – 2016.

The researcher identifies several periods in the discussion above, that was in the city between the supporters of the idea of the return the historical name and those townspeople who fought for the right to name Kirovograd by the new Ukrainian name. The author identifies negative tendencies that crystallized between opponents in the debate, which, in his opinion, in the current political conditions prevailing in Ukraine, harm to anyone who seeks to build a European, democratic and highly cultured country.

Key words: Kirovograd, rename, Yelisavetgrad, discussion, public hearings, historical name, the threat to national security.